

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора економічних наук, професора Булатової Олени Валеріївни
на дисертаційну роботу Михайлишин Лілії Іванівни
«Системна трансформація інноваційного забезпечення
транснаціоналізації світової економіки», яку представлено до захисту
у спеціалізованій вченій раді Д 11.051.03
у Донецькому національному університеті МОН України (м. Вінниця)
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини**

Актуальність теми дослідження

Процес поширення інновацій в усі сфери життєдіяльності людства набув ознак ключового чинника розвитку цивілізації в сучасних умовах та основного стратегічного імперативу розвитку світової економіки. Динамічний розвиток країн є неможливим без всебічного і безперервного продукування і використання інновацій як каталізаторів загальноекономічного розвитку.

При цьому однією з провідних ознак еволюційних змін економічної системи є інтенсивний розвиток процесу глобалізації, що проявляється через функціонування ТНК. Масштабність розвитку і всеохоплюючий характер діяльності ТНК в сучасній економіці часто призводить до того, що від особливостей ведення діяльності однієї, або кількох компаній може залежати ефективність розвитку цілих галузей чи країн. Саме тому дослідження методологічних засад трансформаційних процесів транснаціоналізації економічної діяльності, зокрема їх інноваційної складової, набуває особливої актуальності.

Враховуючи вищезазначене, актуальність представленої дисертаційної роботи Михайлишин Л.І. на тему «Системна трансформація інноваційного забезпечення транснаціоналізації світової економіки», є беззаперечною.

Наукова новизна отриманих результатів

До найбільш значущих результатів дослідження, що можна визнати науково-новими, можна віднести наступні:

надано авторське визначення понять:

«транснаціоналізація світової економіки» – процес розширення міжнародної діяльності компаній та установ промислового, фінансового спрямування, сфери послуг, їх вихід за рамки географічних кордонів країн, що призводить до перетворення національних компаній у транснаціональні за рахунок поглинання компаній інших країн, створення спільних компаній, залучення іноземних інвестицій, довгострокової науково-технічної кооперації тощо, – що призводить до отримання доступу до додаткових джерел фінансового капіталу, нових технологій та інновацій, сучасного організаційно-управлінського досвіду;

«інноваційний клімат» – цілеспрямований комплекс умов (матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних, організаційних), необхідних для здійснення інноваційної діяльності на різних рівнях, що забезпечує перехід економічної системи (міжнародного, макро-, макrorівня) на інноваційну модель розвитку через реалізацію таких можливостей: виробництво нових або удосконалення наявних видів продукції та послуг; кадрові інновації; управлінські інновації; ринкові інновації; придбання ноу-хау, патентів; фінансово-податкові преференції; державно-приватне партнерство; комерціалізація технологій тощо;

«інноваційне забезпечення транснаціоналізації економічної діяльності» – комплекс системних дій, спрямованих на реалізацію ринкового та інноваційного потенціалу транснаціональних корпорацій, який передбачає: діагностику зовнішнього середовища ТНК, ідентифікацію

змістовної наповненості чинників зовнішнього середовища ТНК, визначення системи цілей інноваційного розвитку ТНК розробку системи інформаційного забезпечення інноваційної діяльності ТНК, – що у підсумку призводить до активізації міжнародних внутрішньофірмових і міжфірмових господарських зв'язків інноваційного спрямування через використання важелів і організаційних форм транснаціональної економічної взаємодії;

встановлено *синергетичний характер інноваційного розвитку*, ідентифіковано *чинники синергізму* інноваційного розвитку (наявність уніфікованих елементів в конструкції інноваційної продукції; можливість суміщення визначених ланок технологічних ланцюгів; можливість суміщення певних процесів життєвих циклів продукції/технології; можливість суміщення окремих функцій і завдань управління; взаємне відкриття каналів комерційної і науково-технічної інформації);

в контексті удосконалення системологічних засад дослідження інноваційного розвитку світової економіки розроблено *структурну схему формування потреб у пріоритетних інноваціях у міжнародному економічному середовищі*, яка враховує обґрунтування необхідності випереджального підходу до продукування інновацій та розкриває індикатори оцінювання розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва (економічні, науково-технічні, соціальні індикатори, індикатори технічної ефективності);

ідентифіковано формування *поліцентричної моделі інноваційної політики ТНК*, в результаті чого транснаціональні корпорації перетворюються на провідну рушійну силу світового інноваційного розвитку;

розроблено *концептуальну схему трансформації регулювання транснаціоналізації на сучасному етапі розвитку світової економіки*, яка втілює синергетичні імперативи транснаціональної діяльності;

висунуто та підтверджено *гіпотезу*, що хоча в результаті конкуренції за людські ресурси транснаціональні корпорації здобувають монопольне

володіння об'єктом конкуренції – людськими ресурсами необхідної якості, – а менш потужні гравці витісняються з даного сегменту конкуренції, останні, зберігаючи конкурентний потенціал в боротьбі за інші об'єкти (які не є сферою інтересів ТНК), створюють передумови забезпечення стабільності розвитку міжнародної економічної системи;

у результаті моделювання збалансування максимально можливих користостей суб'єктів транснаціоналізації при оптимальному використанні ресурсів і шляхів забезпечення оптимального рівня державного регулювання процесів транснаціоналізації економічної діяльності, відзначено, що встановлення оптимального рівня державного регулювання процесів транснаціоналізації економічної діяльності, за якого рівень користості суб'єктів задовольняв би їх інтересам, є динамічним процесом, в рамках якого провідним чинником змін виступають інновації.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій

Дисертаційна робота Михайлишин Лілії Іванівни є логічно побудованим дослідженням, результати якого є належним чином обґрунтованими, що підтверджує їх достовірність.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій проведеного дослідження базується на використанні діалектичного методу наукового пізнання закономірностей розвитку економічних процесів і явищ, сучасних концепцій міжнародної економіки, використанні праць провідних українських та зарубіжних вчених, матеріалів статистичної звітності Державної служби статистики України, Законів та постанов Верховної Ради України, Указів Президента України, Постанов Кабінету Міністрів України, а також матеріалів національних та зарубіжних інституцій та рейтингових агентств, аналітичних звітів і публікацій міжнародних економічних організацій – комісій ООН, Всесвітнього економічного форуму, Організації економічного співробітництва та розвитку, Світового банку та ін.

Достовірність результатів проведеного дослідження забезпечується також використанням загальнонаукових методів пізнання – логічного і історичного аналізу, абстрактно-логічного та порівняльного аналізу, структурного аналізу і системного аналізу, узагальнення, статистичного й економіко-математичного аналізу та ін.

За результатами дослідження опубліковано 49 наукових праць загальним обсягом 128,73 д.а., з яких особисто автору належить 88,22 д.а., у тому числі 2 монографії загальним обсягом 30,2 д.а., з яких особисто автору належить 22,7 д.а., 5 одноосібних статей у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, загальним обсягом 2,47 д.а., 20 статей у наукових фахових виданнях загальним обсягом 10,56 д.а., з яких особисто автору належить 8,65 д.а., 7 навчально-методичних комплексів загальним обсягом 82,4 д.а., з яких особисто автору належить 52,1 д.а.

Публікації з достатньою повнотою відображають зміст проведеного дослідження. Автореферат відображає основний зміст дисертації.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами

Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи Донецького національного університету МОН України за держбюджетною темою «Розвиток старопромислового регіону на засадах інноваційної стратегії та трансферу знань» (номер державної реєстрації 0111U009621); Науково-дослідного інституту інноваційного розвитку та державотворення Тернопільського національного економічного університету МОН України за держбюджетною темою «Маркетингові технології на ринку товарів і послуг» (номер державної реєстрації 0113U007882); Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту Тернопільського національного економічного університету МОН України за госпдоговірними темами: «Розробка синергетичної моделі розвитку ПОА «Нове життя» (номер державної реєстрації 0113U008150), «Оптимізація фінансово-організаційного

механізму функціонування ТзОВ «Українська мікрофінансова мережа» на ринку мікрокредитування» (номер державної реєстрації 0113U008148), «Удосконалення розрахункових операцій ТзОВ «Вантаж плюс» при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності» (номер державної реєстрації 0114U006372), «Удосконалення системи маркетингових досліджень ТзОВ «Компанія Темп» на ринку нерухомості» (номер державної реєстрації 0115U004823).

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів

Теоретичне значення результатів проведеного дослідження полягає в розробці концептуально-методологічного забезпечення системно-структурного регулювання транснаціоналізації на основі визначення системних імперативів трансформації інноваційного забезпечення транснаціоналізації світової економіки.

Практичне значення роботи підтверджується впровадженням отриманих результатів в практику органів державного управління різних рівнів, державних інституцій, підприємств, навчальних закладів:

на державному рівні: в діяльності Комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин (довідка № 0001391 від 17.02.2016 р.);

на регіональному рівні: в діяльності Івано-Франківської обласної державної адміністрації: Департаменту промисловості та інфраструктури (довідка № 02.1-23/516 від 29.04.2016 р.), Управління міжнародного співробітництва, євроінтеграції, туризму та інвестицій (довідка № 11/01/01.1/2-16 від 10.05.2016 р.), Департаменту економічного розвитку, промисловості та інфраструктури (довідка № 01.2-04/8 від 14.05.2016 р.); Департаменту міжнародного співробітництва та регіонального розвитку Вінницької обласної державної адміністрації (довідка № 23-7-04/316 від 15.03.2016 р.); Івано-Франківської торгово-промислової палати (довідка

№ 118/1-05/16 від 11.05.2016 р.); Донецької Торгово-промислової палати (м. Маріуполь) (довідка № 314/06.04-04 від 15.09.2015 р.);

на виробничому рівні: в діяльності Концерну «Галнафтогаз» (довідка № 17/03 від 22.03.2016 р.); ТОВ «Штерн Агро» (довідка № 121/1 від 27.01.2016 р.); ДП «ВО «Карпати» (довідка № 273/500-052016 від 12.05.2016 р.);

у навчальному процесі: Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту Тернопільського національного економічного університету МОН України при викладанні дисциплін «Міжнародна інвестиційна діяльність», «Інноваційний розвиток підприємства», «Стратегічне управління» та ін. (довідка № 32/1 від 27.01.2016 р.); Донецького національного університету МОН України (м. Вінниця) при розробці навчально-методичних комплексів та викладанні дисциплін «Інтелектуальна власність», «Міжнародні стратегії економічного розвитку», «Транснаціональні компанії» (№ 29/01-08/01.13 від 11.02.2016 р.).

Всі відповідні довідки містяться в додатках до дисертаційної роботи.

Зауваження до дисертації та дискусійні положення

До зауважень щодо роботи слід віднести такі:

1. На с. 70-71 дисертант робить висновок, що найбільш перспективним шляхом забезпечення успішності діяльності ТНК є формування попиту на продукцію до початку її виробництва, наводячи приклад компаній Apple, Dell та ін. Дана теза знаходить логічне продовження в рамках визначення системних наслідків інноваційного розвитку світової економіки (п. 2.3), завершуючись розробкою структурної схеми формування потреб у пріоритетних інноваціях (рис. 2.5), що є демонстрацією вдалої побудови логіко-структурної схеми дослідження. Водночас виникає питання щодо концептуального визначення поняття «пріоритетні інновації», оскільки, судячи з переліку наведених індикаторів (економічних, науково-технічних,

соціальних, технічної ефективності), критерії пріоритетності можуть вступати в протиріччя один з одним.

2. Як справедливо зазначає автор на с. 198, злиття і поглинання виступають найважливішим інструментом конкурентної стратегії ТНК. Аналіз динаміки злиттів і поглинань, здійснений в роботі, свідчить про циклічний характер даного процесу (п. 3.2), що є відображенням впливу глобальної економічної кризи та кардинальних структурних зрушень у світовому господарстві. Водночас наведений автором перелік причин вказаної циклічності не можна вважати повним. По-перше, активізація угод зі злиттів і поглинань у всіх інноваційно активних регіонах – США, Європі, Азії – пов'язана з тим, що прагнення уникати ризиків в посткризовий період призвело до переконання, що зростання бізнесу легше забезпечити за рахунок його придбання, ніж побудови, а по-друге – на користь даного підходу свідчить синергетичний характер ефекту транснаціоналізації економічної діяльності, що виникає як результат включення компаній до системи світогосподарських зв'язків.

3. Нові аспекти розвитку процесу транснаціоналізації розкриває автор у п. 4.1 дисертаційної роботи. Мова йде про триєдиний процес: по-перше, про інноваційний характер рушійних сил транснаціоналізації; по-друге – про виникнення явища транснаціоналізації малого бізнесу; по-третє – про становлення альянсів транснаціональних компаній як форми транснаціоналізації економічної діяльності. Загалом викладені міркування заперечень не викликають. Водночас, на с. 246 автор однозначно стверджує, що саме транснаціоналізація малого бізнесу свідчить про явище переходу від класичної форми ТНК до становлення альянсів транснаціональних компаній, що є доволі суперечливою тезою. Як додатковий важіль – безумовно, однак як першопричину формування стратегічних альянсів ТНК, транснаціоналізацію малого бізнесу навряд чи можна розглядати.

4. Безумовно, характер діяльності транснаціональних корпорацій формує їх фінансову стійкість, через що ризик фінансових втрат для ТНК є

значно меншим, ніж для венчурних інвесторів. Дане твердження є одним із визначальних при побудові моделі оптимізації економічних інтересів суб'єктів транснаціоналізації в умовах інноваційного розвитку (п. 5.1). З цим не можна не погодитись. Одночасно потребує пояснень, чому ж тоді ТНК не перетворились на єдиних продуцентів інновацій? Чим викликано явище активізації вкладень венчурного капіталу, коли за останні два роки його обсяги зросли на 87% (с.261-263). І це в умовах посткризових проявів у світовій економіці, коли найскоріше отримання прибутку виступає умовою економічного виживання, а перспективний розвиток відходить на другий план.

5. Не викликає сумнівів необхідність регулювання транснаціоналізації, на чому наголошено на с.290-292 дисертаційної роботи. Достатньо вдалими є втілення даної тези в концептуальній схемі трансформації регулювання транснаціоналізації на сучасному етапі розвитку світової економіки. Водночас, подальше втілення даної тези в представленій економіко-математичній моделі оптимізації економічних інтересів суб'єктів транснаціоналізації потребує пояснень. Так, визначаючи вихідні положення щодо розгляду державного втручання, дисертант формулює такі умови: 1) сукупна корисність держави і суспільства повинна перевищувати рівень корисності інвестора; 2) корисність інвестора не може бути меншою від рівня корисності держави та суспільства. Вочевидь, що дані умови вступають у протиріччя одна з одною, що потребує пояснень на захисті.

6. У п'ятому розділі автор ретельно досліджує питання активізації участі України в процесах міжнародної інноваційної взаємодії (п. 5.3), наголошуючи на необхідності мобілізації власного соціально-економічного та науково-технічного потенціалу при реалізації стратегій розвитку національної економіки відповідно до тенденцій постіндустріального розвитку, що склались у світі (с.372-373). Водночас, серед напрямків конкретизації викладеної тези (розширення науково-технічних зв'язків і співпраці міжнародних наукових інституцій; інтеграція національних

інноваційних систем через утворення мереж корпоративних, промислових і регіональних кластерів; посилення процесів злиття та поглинання інноваційних компаній та ін.) взагалі не йдеться про шляхи активізації формування і розвитку інтелектуального потенціалу, який становить базис як соціально-економічного, так і науково-технічного розвитку, з чим не можна погодитись. Хоча трудоворесурсний аспект в роботі і розглядається, але виключно в міжнародному контексті.

7. Нерозкритим в роботі залишився такий аспект іноземного інвестування як способу експансії ТНК, як залучення капіталу через механізм міжнародного кредитування. Особливо важливим дослідження даного сегменту розвитку транснаціоналізації було б для України, особливо в контексті активізації діяльності підприємств інноваційних галузей, зважаючи на нестачу власних інвестиційних ресурсів і непривабливість вітчизняного інноваційного сектору для іноземних інвесторів (с. 390-391).

Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» та інших нормативних документів

Висловлені зауваження та дискусійні положення стосовно дисертації та автореферату не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. Дисертація Михайлишин Лілії Іванівни на тему «Системна трансформація інноваційного забезпечення транснаціоналізації світової економіки» є завершеною самостійною науковою працею, в якій вирішено важливу наукову задачу розробки системно-методологічного та концептуально-організаційного забезпечення інноваційної трансформації транснаціоналізації світової економіки.

Аналіз представленої дисертаційної роботи свідчить, що вона повністю відповідає вимогам, що висуваються до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, а саме п.п. 9, 10, 12, 14 «Положення про порядок присудження наукових ступенів».

Загальна оцінка дисертації

В цілому можна зробити висновок, що за формальними та змістовними ознаками дисертаційна робота «Системна трансформація інноваційного забезпечення транснаціоналізації світової економіки» відповідає встановленим вимогам щодо докторських дисертацій, а її автор Михайлишин Лілія Іванівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент

**професор кафедри економіки та
міжнародних економічних відносин**

**Маріупольського державного
університету МОН України,**

доктор економічних наук,

професор

О.В. Булатова

